

„Żakardy. Dzieła sztuki użytkowej XIX - XXI wieku”

Wernisaż wystawy „Żakardy. Dzieła sztuki użytkowej XIX - XXI w.” odbył się 6 października w Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku. Wystawa, która prezentowana będzie do 6.01.2018 r. ma przybliżyć zarówno technikę żakardową – zastosowaną w produkcji tekstyliów - jak i poprzez wybrane przykłady – wytwory europejskiego przemysłu i osiągnięcia polskiej tkaniny artystycznej.

Przez wieki ozdobne wyroby tekstylne obecne wykonywane w różnych technikach, cechowała mozolna, czasochłonna praca ręczna. Z uwagi na ten charakter dostępność społeczna wzorzystych jedwabi, makat czy tapiserii była ograniczona. Radykalne zmiany przyniósł wiek XIX i rewolucyjny wynalazek Josepha Marie Jacquarda (1752-1834), opatentowany w 1805 r. Ten skromny tkacz z Lyonu, który chciał po prostu ulżyć ciężkiej pracy swych kolegów, nie przypuszczał zapewne jak zawrotną karierę zrobi jego genialny system zero-jedynkowy – program zapisany na perforowanych kartach – sterujący nitkami osnowy, w celu utworzenia przesmyku w krośnie. Było to pierwsze w historii zastosowanie programu, sterującego pracą maszyny. Wkrótce perforowane taśmy – pierwsze nośniki pamięci – znalazły zastosowanie poza tkactwem, we wszystkich dziedzinach włókiennictwa (dziewiarstwie, hafciarstwie, koronkarstwie maszynowym) i innych gałęziach przemysłu (programowanie obrabiarek), po kulturę (np. urządzenie do sterowania stenografią w teatrze). Posłużyły wreszcie jako pamięć pierwszych komputerów w XX w.

Technika żakardowa stworzyła nowe możliwości w produkcji tekstylnej, zmieniając wzornictwo i wzbogacając asortyment zwielokrotniła produkcję, wpłynęła na obniżenie cen i pojawienie się nowych odbiorców obok dotychczasowej arystokracji. Na warsztatach żakardowych od Lyonu poprzez Łódź aż do Tokio, zaczęto tkąć wzorzyste tkaniny odzieżowe, obiciowe, makaty, serwety, obrusy, a nawet gobeliny i tapiserie.

Zwiedzając wystawę możecie Państwo zobaczyć jaką drogę należy przejść, by stworzyć tkaninę żakardową (od projektu plastycznego, technicznego, łańcucha kart do gotowego wyrobu). Poznacie przykłady różnych rodzajów dzieł tekstylnych, jakie były modne i lansowane od XIX w. do naszych czasów. Od żakardowej kopii jednej z najszlachetniejszych tapiserii europejskich z przedstawieniem alegorii zmysłu słuchu wg XV-wiecznej serii „Dama z jednorożcem” (ze zbiorów Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi) poprzez ogromnie popularne w wieku XIX i XX tkane portrety sławnych ludzi, widoczki w stylu japońskim, makatki z scenami rodzajowymi do wzorzystych jedwabów, tkanych na potrzeby liturgii, eksplorujących różne formy historyczne.

Rozwijający się w szybkim tempie przemysł z wielkonakładową, seryjną produkcją, identyczną od Londynu, po Nowy Jork i Warszawę, już w 2. poł. XIX w., przyniósł pewne refleksje i dążenia do poszukiwania własnej tożsamości, cech charakterystycznych, wyróżniających w tejże masie. Wyrazem tych tendencji była założona ok. 1878 r. polska wytwórnia makat i pasów kontuszowych w Podzamczku koło Buczacza w Małopolsce Wschodniej. Wzornictwo makat odwoływało się do tradycji polskiej, prezentując motywy zaczerpnięte z pasów kontuszowych, Na wystawie o wytwórni przypominają dwie makaty: ze zbiorów Muzeum Sztuki Użytkowej oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu oraz Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu.

Wiek XX przyniósł długo oczekiwany nowy styl – secesję. Obiektem tekstylnym obrazującym secesję wiedeńską jest na wystawie żakardowa kapa ze zbiorów CMWŁ, wykonana w Warsztatach Wiedeńskich. Celem Wiener Werkstätte było odnowienie rzemiosła i podniesienie rangi artystycznej przedmiotów użytkowych, w tym tekstyliów. Ich powstanie i działalność było realizacją idei, która pojawiła się w Europie już w poł. XIX w., głoszona przez angielskiego estetyka Johna Ruskina oraz jego kontynuatora Williama Morisa.

W Polsce techniką żakardową, jako narzędziem artystycznej kreacji, zajęli się twórcy skupieni w założonej w 1926 r. Spółdzielni Artystów „Ład” z Lucjanem Kintopfem na czele. Sółdzielnia zakładała „projektowanie, wyrób i zbył (...) z wyraźnym dążeniem do doskonałości formy, surowca i wykonania”. L. podkreślał, iż „szacunek oddany przez plastyka technice jest najlepszą drogą prowadzącą do powstania dzieła sztuki”. Zgodnie z tymi poglądami, dekoracyjny żakard był szansą na bardziej dostępny, „autorski przemysł artystyczny dla wszystkich”.

W ofercie „Ładu” znajdowały się delikatne makaty o drobnym raporcie, narzuty, kapy, tkaniny metrażowe, serwety, obrusy. Monumentalne tkaniny żakardowe, wypełniły wnętrza reprezentacyjnych gmachów urzędów państwowych i budynków użyteczności publicznej w Polsce i za granicą. Zastłony podróżowały w wagonach PKP. Wśród twórców ładowskich na podkreślenie zasługuje wspomniany L. Kintopf, mistrz żakardu, który technikę tę doprowadził do perfekcji, a samą tkaninę żakardową podniósł do rangi dzieła sztuki. Na wystawie prezentujemy tkaninę L. Kintopfa z 1927 r. „Orły Duże”, wersję II (zaprojektowane w dwóch wersjach kompozycyjnych), ze zbiorów CMWŁ. Tkanina ta zrobiła wielką karierę w okresie

Starostwo Powiatowe w Kaliszu

międzywojennym, zdobiąc wiele reprezentacyjnych wnętrz w kraju i za granicą. W 1950 r. „Ład” podporządkowano Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego. Powojenna produkcja była kontynuacją wcześniej podejmowanych działań i wzornictwa. Okres powojenny na wystawie reprezentują m.in. „Okrągłe bukiety” Anny Śledziewskiej, zdobiące wnętrza Pałacu Kultury i Nauki, „Biegacz olimpijski” Zofii Matuszczyk - Cygańskiej, makata z logo Cepelii - kogutkiem - Danuty Thomas.

Obok nich efektownie wyglądają „Orły Wawelskie” i „Polski Pas Kontuszowy” (ze zbiorów CMWŁ) - piękne i praktyczne efekty idei rekonstrukcji tkanin historycznych w łódzkim „Rękodziele Artystycznym”, realizowanej od lat 60. przez grono artystów i technologów z Adamem Nahlikiem na czele.

W wiek XXI wkraczamy na wystawie wraz z prezentowanymi pracami profesorów i studentów Instytutu Architektury Tekstyliów Politechniki Łódzkiej. Technika żakardowa obecna była w programie nauczania PŁ od momentu powstania Wydziału Włókienniczego już w 1947 r. Sam termin i specjalizację „architektura tekstyliów” (powołaną w 1991 r.), stworzył prof. Janusz Szosland. Autorski żakard artystyczny pojawił się w 2002 r., kiedy to powołano Instytut Architektury Tekstyliów pod kierunkiem prof. Józefa Masajtisa. Dziś przewodniczy mu prof. Zbigniew Stempień. Mottem Instytutu jest połączenie „wiedzy technicznej z wyobraźnią i wrażliwością artystyczną”. Dekoracyjne żakardy powstają w murach uczelni pod kierunkiem prof. Włodzimierza Cygana i dr Doroty Taranek - pedagogów i artystów - dla których technika bywa też sztuką.

Współczesny żakard przemysłowy, zastosowany w tkaninie i dzianinie odzieżowej, dekoracyjnej, technicznej; widoczny na ulicy, we wnętrzach prywatnych i budynkach użyteczności publicznej, w komunikacji publicznej, produkowany jest m.in. w Kaliszu. Przykładem są najnowsze wyroby FWR „Runotex”, udostępnione dzięki przychylności Pana Jarosława Staszaka - Prezesa Zarządu oraz Pana Seweryna Kapały - Dyrektora ds. Produkcji.

Na wystawie nie mogło zabraknąć kontynuatorów idei żakardów buczačkih oraz spadkobierców „Ładu”. Buczačkih makaty oraz pasy kontuszowe w XXI w. oferuje nam persjarnia Pana Pawła Zambrzyckiego, który pragnąłby, aby żakardowy pas był znakiem rozpoznawczym każdego Polaka. Dla zachowania materialnej spuścizny ładowskiej oraz jej upowszechniania w społeczeństwie, zasłużył się Pan Dariusz Makowski, prowadzący obecnie Fundację Manufaktura Królewska w Warszawie.

Obiekty prezentowane na wystawie pochodzą ze zbiorów:

Muzeum Historii Przemysłu

Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi - współorganizatora

Instytutu Architektury Tekstyliów Politechniki Łódzkiej - współorganizatora

Muzeum Warszawy

Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej

Muzeum Sztuki Użytkowej oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu

Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie

Muzeum Lniarstwa w Żyrardowie

Fabryki Wyrobów Runowych „Runotex” w Kaliszu

Persjarni Zambrzyckich w Kuźni Raciborskiej

Fundacji Manufaktura Królewska w Warszawie

Ze zbiorów prywatnych: dr Doroty Taranek, artysty plastyka Elżbiety Nawrockiej - Stanieckiej, Ewy Soszko - Dziwisińskiej, Karola Otto.

Tekst/Foto: MHP w Opatówku